

Kültür Politikaları ve Örgütlenme Üzerine Söyleşiler

Gülçin Özge Tan, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0001-7490-609X

E-Posta: gulcinozgetan@gmail.com

Kuruluşunun yirmi üçüncü yılını kutlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, iktidarları süresince giderek büyüyen bir biçimde siyasi ve ekonomik alanı domine eden ve tek güç haline gelen yapısı, sosyo-kültürel alanda benzer "başarıyı" elde edememiştir. Parti lideri ve partililerce defaatle dile getirilen bu durumun üstesinden, İslamcı ideolojiyi popüler kültürle sentezleyerek aşmaya çalışan AK Parti yönetiminin, "milli ve yerli kültürü" İslami zeminde popüler kültürle kaynaştırma çabası, arzu edilen düzeye erişememiş ve kültürel hegemonya kurulamamıştır. Ancak kültürel hegemonyanın kurulamaması resmi kültür politikalarını, hükümetin takip ettiği izlekten azade kılmamış; kültürel alanda atılan adımlar hükümetin ideolojisinin tesiri altında ilerlemiştir. Bu bağlamda sanat ve sanat emekçisi, neoliberalizmin kurucu unsur olduğu, yerli ve millilik söyleminin İslami sosla harmanlandığı kültür politikasının içinde bir var oluş girdabına girmiştir. Kutuplaştırıcı siyasetin etkilerinin de çeşitli biçimlerde gözlemlendiği sosyo-kültürel saha, bir yandan devlet güdümünde yaratılmaya çalışılan ve beslenen bir "biz" yaratırken; öte yanda da muhalif bir "onları" var etmiştir. Kültürel hegemonyayı AK Parti iktidarına bırakmayan ancak yoğun biçimde güç kaybeden muhalif kesim için ise mücadele alanları giderek kısıtlanmıştır. Söz konusu mücadele alanlarının başında gelen sivil örgütlenmeler, bugün kültür sanat emekçileri için hayati öneme sahip olmakla birlikte karşılaştıkları siyasi ve ekonomik baskı ilgili örgütlenmeleri belirli konulara hapsedmiştir. Örneğin, devletin üstlenmesi gereken sanat hakkı yurttaşlık hakkı temelinde tartışılmamış ve örgütlenmeler kendi üyelerinin hak arayışlarına dahi yeterli ölçüde yön ve karşılık verememiştir.

Bu doğrultuda ve böylesi bir fikri iddia ışığında, sanat, emek ve hak temelli örgütlenmenin buluşma noktası olarak sendikaların, kooperatiflerin ve kültür-sanat temelli sivil toplum kuruluşlarının günümüz sanat politikalarına ve anayasal bir hak temelinde ele alınması gereken sanat hakkına bakışlarını anlamak için gerçekleştirdiğim söyleşilerde, birbirinden farklı yedi birimden yedi isim ile aynı sorular etrafında buluştuk. Söyleşileri ortaklaştıran ve ayırtıran hususlar olmakla beraber, bu tarz bir alt çizmenin söyleşi türünün amacını aşacağı düşüncesiyle söyleşi yorumlarını siz kıymetli okurlara bırakıyorum.

Söyleşiler, sanatçıların isimlerinin alfabetik sıralamasına göre aktarılmıştır.

BAHRİYE KABADAYI

Bahriye Kabadayı, 1997 yılında sivil örgütlenmesini başlatan (Belgesel Sinemacılar Birliği) ve 1999 yılında Kültür Bakanlığı'nca tanınarak bir meslek birliği statüsü elde eden BSB Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği'nin başkanıdır. 1997 yılından itibaren belgesel sinema alanında üretimler yapan Kabadayı, filmlerinde toplumsal tarih, arkeoloji, şehir ve deniz temaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Karadeniz'e Bir Yolculuk (2024), Denizlerin Koruyucuları (2022), Baksı: Ütopyadan Gerçeğe (2015), Hakkari'nin Gizemli Taşları (2014), Boğaziçi Balıkçıları (2012), Büyük Bir Zap Şairi: Devrimci Gençlik Köprüsü (2007), Son Eller (1997) gibi birçok belgesel filmin yönetmenliğini üstlenen Kabadayı'nın filmleri ulusal ve uluslararası birçok festivalde yer almış ve ödüle layık görülmüştür.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Evet. Kültür politikaları, onu üreten siyasal düşünce sistemleri doğrultusunda sanat alanları ve sanatçılar üzerinde iktidar kurar ve sanatı kendilerince

yönlendirmeye çalışır. İktidarlar sanatsal üretimi kendi politikalarını yansıtabilecekleri araçlar olarak görür.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Öncelikle bu konuda derinlemesine bir okuma ya da araştırma yapmadığımı belirtmek isterim. Dolayısıyla vereceğim cevap, doğduğundan beri yani 47 yıldır İstanbul'da yaşayan ve 26 yıldır belgesel sinema alanında üretim yapan birinin yaşam deneyiminden kaynaklı çıkarımlar olarak değerlendirilebilir.

Kültürün özelleştirilmesi, kültür sanata ticarî yaklaşımı beraberinde getiriyor. Bu da bir anlamda "kamu yararı"nın yerini "maddî kazanç"a bırakması anlamına geliyor. Kültür sanat, toplumların gelecek tahayyüllerini pozitif yönde etkileyen, esin veren, düşünmeye zorlayan, sorgulatan, evrensel bakış açısı öneren, bağımsız düşünceyi ve üretimi önceleyen, özetle "maddî karşılığı" tanımlanamayan ya da çok zor tanımlanabilir bir alan. Bu temel ilkelerle yaklaşıldığında ancak, sanat emeği ve emekçisine hak ettiği değer vermek/ vermeye çalışmak mümkün olabilir. Çünkü sanat değerlidir, sanatçı değerlidir, ona verilen emek değerlidir. Oysa "özelleştirme"nin olduğu yerde değerli olan -maddî anlamda- kazanmak ve daha fazla kazanmaktır.

Tabii kültürün özelleştirilmesinin, başta tiyatro/ dans/ bale/ konser gibi canlı performansla dayalı olmak üzere "kültür ürünleri"ni günümüzde artık neredeyse ulaşılamaz hale getirmiş olması da sanat emeğine olumsuz etki kadar önemli bir sorundur.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve "şık" bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Kesinlikle "şık" bir sömürü alanı açıyor. Esnek ve güvencesiz bir emek sisteminin bağımsızlık yaratması ya da emekçiyi güçlendirmesi mümkün olamaz elbette. Müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler, müzayedeler ve dahasının içinde yer aldığı kültür endüstrisi daha önce de bahsettiğim gibi "üretim"den çok "tüketimi" önceleyen bir ekosistem haline dönüştü. Bu alanlarda ziyaretçiye/seyirciye/alıcıya "satılan" ürün "kültürleşmişsin gibi hisset" duygusu. Söz konusu mekânlarda sergilenen işleri ortaya

çıkaran sanat emekçileri ise en düşük maliyetle karşılanması gereken insan malzemesini temsil ediyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK'ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Kurumun yapısına bağlı olarak katılımcı ve demokratik olabildikleri ölçüde bu tür yapılar en başta bir dayanışma ortamı kurabilir ve sürdürebilir. Bu da özel sektör ya da devletten bağımsız kaynaklar bulunmasına ve özerkliğe yaklaşılmasına destek sağlayabilir. Sendikalar, haklar konusunda bir bilinç oluşturma ve hak temelli savunular yapılması konusunda; kooperatifler birlikte üretim ya da eserlerin ortak satışı vb konularda, sivil toplum kuruluşları ise hem -olabildiği kadar bağımsız- bir alan yaratma hem de daha fazla paydaşa ulaşma konularda faydalı yapılardır.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Yeterli değil. Kültürel gelişim için öncelikle özgür ve bağımsız düşüncenin, eğitim politikalarıyla eşgüdümlü şekilde kültür sanata yaklaşımda da en temel hareket noktası olması gerekir. İfade özgürlüğünün olmadığı bir yerde kültürel gelişimden bahsetmek nasıl mümkün olabilir ki?

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştirimler yaptı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

Yine “özgür düşünme” sorunsalının temel olduğunu düşünüyorum. Ek olarak, hükümet iktidarının ilk yıllarında kültürel hegemonya kurmayı yeteri kadar önemsemedi sanırım ya da bunun diğer alanlardaki politikalarla paralel yürüyeceğini varsaydı. Sonrasında ise sanatsal düşünceye ve kültüre, kendi inanç dünyasına uygun şekilde sınırlar çizmeye kalkıştı. İfade özgürlüğünü ortadan kaldırdı. Sadece kendisinin uyguladığı ekonomik/ sosyal/ siyasal rejim çerçevesinde üretilmiş, diğer bir deyişle “muhalif olmayan” kültür sanat üretimini desteklemeye başladı. Bazen de kendi iktidar döneminden önce yaşanmış, teknik olarak “sorumlusu olmadıkları” dönemlere (örneğin

12 Eylül) dair üretimleri destekledi ya da en azından köstek olmadı. Bugün geldiğimiz noktada devletimizin, kendisine yönelik politik eleştiri içeren, lgbti bireyleri konu alan, inançsal/ dinî sorgulama içeren kültür sanat üretimlerine net bir şekilde destek vermediğini biliyoruz.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

“Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri”nin kültürel politikalarda hiç karşılığı yok denemez. Çok sınırlı bir düzeyde birtakım uygulamalar yapılıyor. Meslek birliğimiz (BSB Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği) belgesel sinemayı geliştirmek, yönetmen/senarist ve besteciden oluşan eser sahibi üyelerinin haklarını korumak ve kollamakla yükümlü bir örgüt. Aynı zamanda, aşırı az oranda devlet desteğiyle üretmeye çalıştığımız belgesel filmlere gösterim olanakları yaratmaya, kamuoyuna belgesel filmlerin de bir telifi olduğunu anlatmaya dayalı çalışmalar yapıyoruz. Toplumsal hafızayı oluşturma ve kamu yararına yönelik içerikleriyle belgesel sinemanın çok daha fazla desteklenmesi, belgesel filmlerin anaakım sinemadaki diğer popüler türlerle aynı yerden- aynı ticari bakış açısından- değerlendirilmemesi için çalışıyoruz.

BERFİN ZENDERLİOĞLU

Berfin Zenderlioğlu, sendikal mücadelelerini 1960'lı yıllarla birlikte vermeye başlayan oyuncuların, 2000'lerde önce "Oyuncular Sendikası Girişimi" etrafında kenetlendiği ve nihayetinde 2011 senesinde "Oyuncular Sendikası" halini aldığı örgütlenmenin yönetim kurulu üyesidir. Tiyatroya Seyri Mesel Tiyatrosu'nda başlayan Zenderlioğlu, bugün göçebe tiyatro haline gelen Şermola Performans'ın kurucularından biri olup, güncel kariyerini daha çok dramaturg ve yönetmen olarak sürdürmektedir. "Uzun Yol", "Ayazmanın Yılanı", "Tatavlada Son Dans", "Hayal Satıcısı", "Yaralarım Aşktandır", "Balat Monologlar Müzesi-Kadın" gibi oynadığı sezonların en iyileri arasında yer alan tiyatro oyunlarına yönetmenlik yapan Zenderlioğlu, kadın merkezli oyunları sahneye başarıyla taşımaktadır.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Böyle bir şey her zaman için var. Ben Türkiye'de de bu anlamda özgür bir sanat anlayışının olduğunu düşünmüyorum. İktidarlar gelip geçici ama sanat

üzerinde her zaman bir sansür yaratma durumları oluyor. Gizli bir sansür ve bu sansürün yarattığı bir otosansür oluyor. Bu işte oyun yazarı iseniz oyun yazarlığı çerçevesinde ele alınabilir; işte yönetmenseniz yönetmen olarak sizi etkiliyor. Bazen de oyuncular üzerinde etkisini görebiliyorsunuz; yani bu rolü oynarsam problem olur mu sorusu yankılanıyor oyuncuların kafasında. İşte toplum tarafından kabul edilmeyen, tırnak içerisinde “öteki” kabul edilen kavramlar ya da roller devreye girdiği zaman aslında o iktidar politikasının hem insanlar üzerinde hem de sanat üzerinde maalesef olumsuz bir etki yarattığını görüyoruz. Bunda da maalesef ideolojilerin çok büyük etkisi oluyor. Hala liyakat problemimiz var. İdeolojilere göre davranıldığı zaman herkes kendi çerçevesinde, kendisine ve kendi politik görüşüne yakın olan sanat anlayışını daha güvenilir, daha konforlu bir alan olarak görüyor. O yüzden de tabii ki bunun büyük bir etkisi var ama bir taraftan da bunun dışında kalmaya çalışan muhalif bir grup da var. Böyle muhalif bir ses de var. Buna karşı direnen ve daha özgür bir sanat anlayışıyla, bu perspektifle üretimlerini yapan bir sanat politikasından da bahsetmek mümkün. Bu anlamda, olumsuzluğun yanı sıra sanatın kendi içerisinde de o direniş yapısını diri tutmaya çalışan bir sanat perspektifinden de bahsedebiliriz elbette.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bunun bir taraftan ekonomi ile çok alakası var. Ben bu soruyu daha çok tiyatro bağlamında ele alabilirim. Çünkü diğer alanlarda çok da ahkam kesmek istemem ama en azından hani İstanbul'dayım ve bir taraftan da aslında sanatın merkezinin içerisindeyim ve takip etmeye çalışıyorum. Sinemayı, müziği ya da işte ne bileyim birtakım sergileri falan. Hem güncel art olsun hem de resim sergilerini takip etmeye çalışıyorum. O yüzden de tabii ki bu özelleştirmenin getirdiği bir şeyler var. Yine belki ilk soruyla bağlantılı olarak bu politik angajmanın yarattığı o alanın içerisinde daha rahat sanatını icra eden ya da daha popülist bir sanat anlayışıyla hareket eden, onu devam ettirmeye çalışan bir yapı var ama dediğim gibi bir taraftan da işte bunun dışına çıkmaya çalışan daha alternatif bir sanat anlayışıyla üretimlerini devam ettiren bir anlayış da var. Aslında bunu, tek taraflı ele alamıyoruz. Ben çok fazla da böyle negatif bir yerden bakıp da olumsuz bir yere çekmeyi istemiyorum. Çünkü bugüne kadar çevremdeki sanatçı arkadaşlarım ve ben, her şeyi kaybetsek bile her şeye rağmen inadımızı sürdürdük ve bu inat bizi ayakta tuttu. O yüzden ısrarla yaratmaya ve üretmeye devam ediyoruz. Bu sebeple de aslında bu ısrarın, bu inadın, bu umudun yarattığı bir özel alan var. Ancak bir taraftan da iktidarların yaratmış olduğu özel

alanlar var. Bunu mesela politik bir bağlamda ele aldığımız zaman işte o dönemin iktidarı kimse aslında bir yönüyle kendi sanatçısını oluşturmaya çalışıyor. Kendi sanat gruplarını bir bağlamda beslemeye çalışıyor. Tabii ki bu durumda her defasında bunun dışında kalan birtakım halklar oluyor, gruplar oluyor. Yani ne bileyim ötekiler oluyor. Bunu yine tırnak içerisinde söylüyorum, ben çünkü öteki kavramını açıkçası çok sevmiyorum. Bunu neye göre ele alacağız. O yüzden ben bunu biraz daha hani azınlık kavramını çok problemlili olarak görüyorum ve iktidarların ısrarla kullanmak istedikleri bir kavram olarak görüyorum, muğlak birazcık benim için. Ondan daha çok azınlığa, dominant bir etki olarak bakıyorum. Dominant etkinin yarattığı bir o çoğunluğun yarattığı bir baskı var. Ve o baskının da hâkim olduğu bir alan var. Doğal olarak o hâkim alan aslında kendi sanatsal mecrasını da yaratıyor. Tiyatro dünyasına baktığımız zaman bir tarafta mesela birçok oyun sahnede olabiliyor ama bakıyorsunuz ki maalesef seyircisini bulamıyor ama bir taraftan da büyük prodüksiyonlarla yapılan oyunlar var. Ve işte bunlar da devasa yani çok daha büyük gösterişli sahnelerle büyük prodüksiyonlarla sahne alıyorlar. Ya da üretimlerini gerçekleştiriyorlar ama benim son kertede gördüğüm, çok büyük prodüksiyonlar ama dediğim gibi içi boş ve aslında suya sabuna dokunmayan ve hem toplumsal anlamda hem de sanatsal anlamda çok da değerli olmayan bir biçim anlayışının içerisinde hapsedilmiş durumda oldukları. O yüzden de bütün bu fikrinsel, ideolojik alanların kendi yarattığı lokal ve özerk alanlar olmuyor.

Bu özerk alanları belirleyen de dediğim gibi iktidarların yaratmış olduğu sanatsal perspektifler. Bunu da sadece illa şuradan almıyorum. İşte iktidar dediğimiz şey, diyelim ki baştakiler, İslamcılar, sağcılar ya da diyelim ki Kemalist bakış açısına sahip olanlar değil. Sadece ideolojik anlamda ya da politik anlamda hareket etmiyorlar; aslında sanatçılar da biliyorlar iktidarların nasıl hareket ettiklerini ve neyi düşündüklerini. Birazcık da o anlamda üretimlerini gerçekleştiriyorlar. Aslında bir sansür uygulamıyoruz deseler bile bir taraftan o günün, o dönemin politik anlayışı sanatsal perspektifi belirliyor. Bu sadece bu dönemle alakalı bir şey değil. Cumhuriyet sonrasında baktığımız zaman da o dönemin politik baskısı var ya da darbeler sonrasında sanatsal bakış belirlenebiliyor. 80 Darbesinden sonra mesela daha çok müzikal oyunlar tercih ediliyor; işte 90'lar sonrası, 2000'ler sonrası Türkiye'de daha çok *in-yer-face* akımının etkili olduğu daha küçük sahneler de daha işte söylenilmeyenin söylenildiği daha cesur oyunlarla karşılaşabiliyoruz. Ama 2010 sonrası ise daha anlatının hâkim olduğu, hikâye anlatıcılığının içerisinde olduğu, daha oyuncu merkezli oyunlar var ama toplumsal mekanizmayı çok da harekete

geçirebilecek yani sanatı tartışırabilecek üretimler çok az. Belki işte bir elin on parmağını geçmez.

Ben oyuncular sendikasının tiyatro birimindeyim. Bir tarafta da tabi ki hani biz bu anlamda aslında dans alanını da örgütlemeye çalıştık ama Türkiye’de aslında sanat, bir gündem oluşturamıyor. Yani siyaset her zaman gündemi belirliyor. O yüzden işte toplumsal bir olay olduğu zaman ya da iktidarların bir gündemi olduğu zaman sanatın da gündemi oluyor. Bazı doğal afetleri saymıyorum işte deprem olduğu zaman hepimiz etkileniyoruz ve o, bizi bir taraftan da bir kalıba da sokuyor. Ama bütün bu gündelik olayların içerisinde her ne olursa olsun ne yaşanılırsa yaşansın günün sonunda fatura aslında sanata kesiliyor. Yani pandemide de aynı şeyi gördük. Bir sürü tiyatrocü intihar etti, bir sürü müzisyen intihar etti. Herhangi bir destek alamadılar. Yani tabi ki şu değil her zaman için, biz şunu savunmuyoruz, bir iki tiyatrocü arkadaşım demişti: “Kültür Bakanlığı’ndan ödenek alınmadan da oyun yapılabilir.” Tabi ki yapılabilir, zaten biz yıllardır kültür bakanlığından ödenek almadan oyun yaptık ama bu, bunu kabul etmemiz anlamına gelmiyor. Hakkaniyetli değil, dünyanın çok az ülkesinde sanat sadece sanat yaparak ayakta kalmaya çalışan gruplar var. Türkiye’de bunlardan biri. Ama son dönemde kültür bakanlığının ödeneklerine baktığın zaman zaten, belirli şeyleri görebiliyorsunuz. Çok dengede giden bir yapı var, birkaç grubu biliyoruz, o bildiğimiz içinde yapıları koruyorlar. İnsanlar çok seslerini çıkarmasınlar diye destekleniyorlar. Aslında bir taraftan tıpkı Türkiye’deki ödül mekanizması gibi. İşte ünlülükleri de işin içine koyalım ama bir taraftan da bir iki alternatif gruba da ödül verelim. Alakasız yapıların ödenekler aldığına şahit oluyorsunuz. Boya ile ilgili kurulan bir şirketin, perde ile ilgili kurulan bir şirketin kültür bakanlığından ödenek aldığını görüyorsunuz. Doğal olarak ses çıkarsanız bile çoğu güçlü örgütlü bir yapı da olmadığı için bu, biraz sönük kalıyor. Tabi ki oyuncular sendikasının amacı aslında yani sanatsal mecrada bu örgütlülüğü koruyabilmek, bu örgütlülüğü daha fazla yayabilmek. Haklarımızın bilincine varmamızı sağlayabilmek ama bu noktada işte bazen elimiz kolumuz bağlı kalabiliyor. Çok fazla kimseye ulaşamayabiliyoruz. O örgütlü yapıyı geliştirmek ve çoğaltmak çok kolay değil ama dediğim gibi bunun içerisinde pes etmeden devam etmek de önemli.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve “şık” bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Şu an artık çok şeyden bağımsız hareket edemiyoruz. Biz ilk tiyatromuz, Şermola Performans'ı kurduğumuz zaman gerçekten çok idealistçe hareket ediyorduk. Ben ve Mirza Metin öncülüğünde kurulan bir sahneydi ama bir taraftan da işte bizim o dönem DestAR-Theatre diye grubumuz vardır. DestAR-Theatre'ın da bileşenleriyle kurduğumuz bir sahneydi orası ve bayağı oyuncular olarak işte yazar, yönetmen olarak işçi gibi çalıştık, orayı var edebilmek için. Ama şu an düşünüyorum, yeniden bir sahne kurmak o kadar zor ki. Aslında bu dediğim şey çok da uzak bir zaman dilimi değil. 2010 yılında sahnemizi açtık, işte 14 yıl geçmiş tabi kendimizi ayakta tutabildik ama bugünün dünyasına baktığın zaman, bugünkü koşullarda baktığın zaman, bir sahne açabilmek çok zor değil ama o sahneyi yürütebilmek, ayakta tutabilmek zor. Ya da oyun yapabilmek çok zor değil, o oyunu devam ettirebilmek, süreklileştirebilmek, seyirciyi oraya getirebilmek çok zor. Günümüzdeki, tabi ki çok istemiyorlar söylenmesini fakat ister kabul edilsin ister edilmesin, kriz var. Kriz tabi ki sanata da yansıyor. Tiyatrodaki vergileri düşünün. Tiyatrodan alınan vergiyle bir şirketten alınan verginin yüzdeliği aynı. Aynı koşullarda görülüyoruz, aynı çerçevede ele alınıyoruz. Ve buradan da bakıldığı zaman doğal olarak tiyatro öyle bir yerden idame ettiremiyor kendini ya da oyuncular sadece oyun yaparak sadece tiyatro yaparak hayatlarını kazanamıyorlar ve başka alanlarda da çalışmak durumunda kalıyorlar. Tabi ki bu, dünyanın birçok yerinde de böyle ilerliyor. Ama burada bundan bahsetmek çok zor.

Bir taraftan da şunu yapmaya başladılar, Türkiye'de, mesela tiyatrodaki daha önce yapımcılar yoktu şimdi yapımcılar girdi devreye. Bu yapımcıların bütün yapmak istedikleri oyunlarında özellikle ünlülere yer vermek, bu yüzden ünlü arayışına girdiler. Ünlüler olsun, daha fazla seyirci getirsin, bu tabi ki olabilir, eleştirmiyorum. Dizi sektöründe olup hem de tiyatro sektöründe olan oyuncular var ve çok kaliteli oyuncular da var ama mesela zaten bu işin eğitimini almış oyuncular bunlar. Aslında yıllardır tiyatro yapmışken ama işte dizilerde tanınmışlar mesela. Bu isimlerle çalıştım ben. İşte Nazan Kesal tiyatro eğitimi alan biri, Sumru Yavrucuk, Deniz Çakır ya da Berna Laçın. Bunlar aslında tiyatro deneyimi olan insanlar. Bir taraftan da dizilerde, filmlerde rol almış sanatçılar. Bunlar tabi ki yapacaklar ama şu an günümüz

tiyatrosuna baktığımız zaman bir influencer da artık oyuncu olabiliyor. Hiç sanatla alakası olmayan biri de oyuncu olarak kabul edilebiliyor. Ya da çağdaş sanat çerçevesinde kimi üretimlere baktığımız zaman sanat eseri sayılabiliyor. Yani bana artık çağdaş sanat kavramı da biraz sıkıntılı geliyor. Daha popülist bir noktaya gidiyoruz. Bunların hepsi bir taraftan çok tartışmalı alanlar ancak çağdaş sanat perspektifi ya da çağdaş sanat kavramı bu eleştirileri de ortadan kaldırıyor. Yani kime göre sanat neye göre sanat. İşte bunlar devreye girdiği zaman, yani bunlar aslında senin de bildiğin tartışmalar, eleştirel bir perspektiften bakılmıyor; işte muz kabuğunu alıp müzeye koymak onu sanat haline getiriyor. Ben de şunu hep diyorum, sanat zaten kendisini anlatabilen şeydir. Anlatabilen bir varlık ama siz eğer üretici olarak o sanatın gücünden beslenmeyip o sanatı anlatmak için sayfalarca yazı koyuyorsanız o üretimin yanına, o zaman aslında sanatın kendisi kendisini anlatamıyor. Anlatılmayan yerde siz zorla metinlerle onu anlatmaya çalışıyorsunuz. Halbuki alımlayıcı dediğimiz, okuyucu ya da işte seyirci zaten bir sanatsal düzlemde bir üretime dahil olduğu zaman oradaki o tadı, oradaki o büyüü görür, etkilenir. Ya da hayranlık duyar ya da bir farkındalık zaten yaşar. Hiçbir şey olmasa bile biçimsel olarak bile onu yakalar ama buradan değil de siz ona dramaturjik olarak aslında bu oyunda bu anlatıldı deyip destan yazarsanız ya da müzelerde açıklamalar yerleştirirseniz demek ki aslında sizin tek başına üretmiş olduğunuz sanat bunu anlatamıyor. O yüzden siz extra farklı şeylerle bunu güçlendirmeye ya da anlatmaya çalışıyorsunuz. Aslında benim birazcık da kastetmek istediğim şey sanatın gücü zaten var, kendisini anlatabilir ama artık günümüz dünyasında bu noktaları, ben birazcık sorunlu olarak görüyorum. Alanı ne kadar düşüyorsa, nitelik ne kadar düşüyorsa insanların eleştirel gücü de aslında o anlamda bir deformasyona uğruyor. Ben Türkiye’de biraz, bu noktada, sanat eleştirmenlerinin de çok cesur olmadığını görüyorum. Çok ilişkiler, arkadaşlıklar üzerinden gidiyor eleştiriler. Objektif değerlendirildiğini düşünmüyorum. Örneğin, yakın zamanda Mardin’de bir bienal yapıldı, Mardin bienalini yapıyorsunuz ama Mardin bienalini yaptığınız zaman, maalesef hani klişe olabilir ama oryantalist bir bakış açısıyla yapıyorsunuz. Buradan Mardin’e bakıyorsunuz. Oysa Mardin, medeniyetlerin şehri, yani o tarihi dokunun içerisinde gidip İstanbul’da sergi açmış birinin ya da herhangi bir müzede sergisi olan birinin eserini direk götürüp asgari bir yere koyuyorsunuz. Halbuki oraya özgü bir bienal anlayışının olması gerekir. Oradaki kullanılan dillerin hâkim olduğu bienal anlayışının gelişmesi gerekir. Oradaki farklı halkların da içerisinde olduğu, içerisinde kendisini bulduğu, işte Süryanilerin, Ermenilerin, Kürtlerin, Keldanilerin içerisinde olabildiği... Yani bunlar çok zor şeyler değil. Sizin bunu dahil edip etmediğiniz ya da bunlarla ne kadar hemhal olmak

istediğiniz önemli. O yüzden çok buranın çerçevesinden bakıldığınızda, burası dediğim metropolden ya da İstanbul'dan baktığınız zaman aslında yamalı bohça gibi oluyor. Oraya ait değilmiş gibi duruyor, tabii ait olsun diye demiyorum ama oranın dokusuna da dokunabilecek, oradaki hoş şeyleri de içine alabilecek işler olmalı. Oradaki minibüs şoförünün bundan haberdar olacağı ya da öğrencinin duyacağı veya yine sanatın içerisinde olan birinin haberdar olabileceği bir yapıya dönüşmeli. Sonuçta Mardin o kadar da büyük bir yer değil, İstanbul gibi değil ama bienal yapıyorsunuz orada, birçok kişinin haberi yok. Çok kapalı bir çerçeve, çok kapalı lokal bir alana yayılan ve oldu bittiye getirilen bir şey oluyor. Ben eskiden şeyi çok eleştiriyordum, iktidarların dillerine pelesenk ettiği, “sanat lüks işidir, sanat elitlerin işidir”, bunu çok eleştiriyordum. Dedikleri noktaya aslında bence tam da şimdi düştük. Şu an artık aslında buna doğru gidiyoruz, çünkü bir oyunu bile izlemek için bile sizin iyi bir ekonomik gelirinizin olması gerekiyor. Artık mesela İstanbul'da bir oyun bileti diyelim ki 400 liradan başlıyor 600 liradan başlıyor. Eskiden daha fazla oyun izleyebiliyorken şimdi o kadar oyun izleyemiyor insanlar. Senede bir tane oyun izleyebiliyorlar. Keza sinema yine öyle ya da işte müzik yine öyle, bunlar alım gücüyle de alakalı değil sadece. Sanatı takip eden insanlar, neticesinde o ülkenin ekonomisine de katkıda bulunuyor. Çünkü sizin evden çıkmanız, oraya gitmeniz, harcamanız, orada vakit geçirmeniz aslında bunların hepsi ekonomiye katkı. Ama sanat hep lüks olarak gözüktüğü için, sanat elit işi olarak dillendirildiği için bunlar fark edilmiyor ve ne yazık ki gerçekten de artık böyle bir yere, sanata ulaşmanın lüks olduğu bir yere doğru gidiyoruz. Bu, hem ülkedeki ekonomik krizden kaynaklı hem de sanatsal krizden kaynaklı. Normal seyirci çerçevesinde baktığınız zaman seyirci üst üste dört tane oyuna gittiği zaman kötü oyunla karşılaştığında beşinciye gitmiyor, alanını değiştiriyor. Sinemaya gidiyor, konsere gidiyor ama bir taraftan da alım gücü de bunları etkiliyor. O yüzden birbiriyle çok bağlantılı. Dönüşmeyen bir şeyler var, bence en büyük sorun o, bu ülkede kültür ve sanat bir yaşam biçimi değil. Bir kültür haline dönüşemedi, biraz zorunluluk halini aldı. Bu yıllardır kurulmaya çalışıldı ama pandemide gördük ki başarılı olmamış. Tabii ki insanlar sanatsız kalınca ölmüyorlar, kimse tiyatroya gitmediği için ölmüyor ya da müzik dinlemediği için ölmüyor ama ruhunda bir yerlerde ölüyor. Hayat sadece yemek içmek üzerine kurulu değil, sizin ruhunuzu beslemeniz hayattan tat almanız gerekiyor. O yüzden o ruhu besleyen şey eksik olduğu zaman aslında hem yaşam kaliteniz düşüyor hem hayata bakışınız değişiyor, o zaman bence robottan çok da farkınız kalmıyor. Fark etmiyor, sadece yemek içmek üstüne, hayatta kalmak üzerine kurulu olan bir insan ama bir taraftan da bazı verili kodlarla hareket eden bir robot. O yüzden hani bizi besleyen şeyi, birtakım şeyleri algılarımızı açan

daha fazla düşünmemizi sağlayan farkındalıklarımızı dürten toplumda farklı bakış açılarını görmemizi sağlayan, farklı kimlikleri görmemizi sağlayan farklı cinsiyetleri tanımamızı sağlayan bazen motive eden ve bazen dürten noktalar var ve sanat burada çok etkili. O yüzden bunlarsız kalmak tabii ki ruhun da yarım kalması anlamına geliyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK'ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Bir takım örgütlü çalışmalar içerisinde bulunmak insanları daha güçlü kılıyor. Sendikalar, aslında sendikaya üye olanların kendi güçlerinin farkına varabilmelerini sağlayan örgütlü yapılar. Çünkü öteki türlü çok yalnız ve çok kimsesiz kalıyoruz. Zaten dediğim gibi içerisinde bulunduğumuz yapı maalesef çok güvenilir değil ve herkes bir şekilde kendi desteğiyle kendi yapılanmasıyla ayakta kalmaya çalışıyor. Bu işi gönüllülük temelinde icra edenler var. Sömürüye çok açık bir alanda yer alıyoruz. Bu, dizi oyuncularını için de geçerli, sinema alanında da geçerli, tiyatro alanında da bu geçerli. İşte sigortasız çalıştırılmak, birtakım suiistimallere ya da mobbinge maruz kalmak, tacize maruz kalmak vb. bunların hepsi sektörde yaşanmış şeyler. Maalesef haberdar da oluyoruz. Sendika bunun neresinde oluyor, sendika aslında bizim yalnız olmadığımızı ve güçlerimizi birleştirdiğimiz zaman aslında sesimizin daha güçlü ve gür çıkacağını ve aslında bu örgütlü yapının bizim sanatsal mecralarımızı daha güçlendireceğini ve dönüştüreceğini gösteriyor. Ben açıkçası öyle görüyorum. Sendika da daha çok bu minvalde hareket ediyor. Herhangi bir yerde bir hak ihlali varsa sanatsal anlamda bir ayrımcılık varsa bir ayırıştırma varsa bir ötekileştirme varsa suiistimal edilme varsa, dediğim gibi bunun içerisinde taciz olabilir, kimlik anlamında da köken anlamında birçok anlamda ayrımcılık olabilir, buna dur diyebilmek ve kendi haklarımızın farkına varabilmemiz için sendikalar var. Sendikalaşma, dünyada çok daha güçlü bir yerde ve çok daha fazla gelişkin bir durumdayken Türkiye'de biraz daha, maalesef çok gıdım gıdım ilerliyor. Çok daha ağır adımlarla hareket edebileceğimiz alanlara dönüşüyor. Çünkü insanlar bir taraftan da şu ana kadar uygulanan politikanın da etkisiyle pasifize oluyorlar ve korkuyorlar. Böyle işin içerisinde örgütlenme dediğiniz zaman, insanlar başka bir şey hayal ediyor. Kavram olarak başka bir yere çekiyorlar. Halbuki dediğim gibi, bir şeyi tek başınıza yaşamaz ve tek başınıza göğüslemeniz sizi çok fazla aşağıya çeken, daha güçsüz kılan bir şey iken birlikte hareket edebilmek ve birlikte bunun mücadelesini vermek çok daha ses getiriyor ve bazı şeyleri daha fazla görünür kılıyor.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Yeterli değil tabii ki. Bence Türkiye’de dominant olan halk, diğer halkları daha çok sanatsal mecrada görmek istiyor. Yani bir Ermeni’yi oyunda, filmde görmek istiyorlar. Günlük hayatta onun sorunu onun sorunu olmuyor. Tiyatroda gördükleri zaman hoşlarına gidiyor. Bu da bir nevi, beyazlar ve siyahiler gibi düşündüğünüzde beyazın vicdan rahatlamasına dönüşüyor. Yani tıpkı aslında yıllardır siyasi iktidarların söylediği literatüre dönüşüyor; işte Ermenilerin konusuna da işliyoruz, Kürtlerle ilgili mevzular da var, onları da işliyoruz. LGBTQ+ bireylerle ilgili oyunlar da yeterli olmasa da var. Ee peki işlenmeyen ne? Şey gibi oluyor esasen, Kürtler de bu ülkede cumhurbaşkanı, başbakan oluyor, olabiliyor ama hani kim söylemişti hatırlamıyorum ama Kürt haricinde her şey olabiliyorsunuz. Kendi özgün yapınızı korumanıza izin vermiyorlar, problem bu. Ve sizi bir renk olarak görüyorlar sadece, farklı olan her halk Türkiye’de renk olarak gözüküyor. Hayır renk falan değil o bir halk. Onun bir kültürü var, bir yaşam biçimi var. Daha vicdan rahatlamaya götürülüyor iş. Elbette ki önemli ama şimdi şuradan zaten eşitsizliği görebilirsiniz. Diyelim ki işte yetmiş kuruma mı veriliyor ödenek kültür bakanlığından, bakın içerisinde bir tane Kürtçe oyunlar oynayan tiyatro topluluğu var mı, bir tane Ermeni tiyatro topluluğu var mı, bir tane farklı halklardan, farklı anadili olan bir grubun aldığı ödenek var mı? Hayır, yok. Zaten buradan başlıyor. Buradan anlayabilirsiniz, öte taraftan şuraya bakın. Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine kadar hatta Cumhuriyet sonrası uzunca bir süre buranın tiyatrosunu belirleyen bir halk var, Ermeniler. Ne oldu Ermenilere ne oldu Ermenilerin tiyatrosuna? Yoklar şu an. Düşünün Osmanlıdaki tiyatro anlayışını yaratan halk, erken cumhuriyet döneminde aktif olan halkın tiyatrosu yok. Ne oldu bu halkın tiyatrosuna. Şu an baktığımız zaman sadece azınlık çerçevesinde ele alınıyorlar, o zaman ne oluyor işte kendi mecralarında artık Ermenilerle ilgili meseleleri ele alan Türkçe oyunlar yapılıyor sadece. Yani Ermeniceyi siz artık sahnede göremiyorsunuz. Ermeni tiyatrosu diyemiyoruz. Keza Kürt tiyatrosu açısından da öyle, mesela İstanbul’da biz, tırnak içerisinde açılım süreci döneminde dört yıl üst üste kültür bakanlığından ödenek aldık, ilk defa Kürtçe tiyatro yapan bir topluluk ödenek aldı Türkiye’de. Şermola Performans ödenek aldı ama çözüm süreci bittikten sonra, sonlandırıldıktan sonra biz bir daha da ödenek alamadık. Yine işte, BGST tiyatro alamadı uzun süre, Moda Sahnesi alamadı. Bunlar biraz daha aslında BGST siz de biliyorsunuz, daha farklı olan halklarla, farklı olan dillerle ilgili bu meseleleri dert edinen bunlarla ilgili oyunlar da yapan bir topluluk ve uzun süre ödenek alamadılar ama bu yıl sanırım alabildiler.

Bunlar, seyirci bulamıyorlar ya da yoklar diye yapılmıyor. “Farklılıklarımız, renklerimiz” deyip bunu desteklemezseniz bu çok sözde kalmış oluyor. Türkiye bir mozaik ya da çok kültürlü bir yapımız var denmesi çok sözel düzlemde kalıyor. Bunu besleyecek ne argümanımız ne de alanlarımız var ve kimse bunu sorgulamıyor. Öncelikle aslında belki de bu, sanatçıların problemi haline gelmeli. Bu bir Türk’ün, bir Kürt’ün, bir Ermeni’nin ya da işte ne bileyim Laz’ın kendini ne hissediyorsa ne görüyorsa sadece onun sorunu olmamalı. Temsiliyet babında baktığınızda sormanız gerekiyor neden yoklar, niye yoklar. Biz varız ama onlar yok. Yani ne oluyor Ermeniler bu durumda Ermenice tiyatro yapamıyor ama Ermenilerle alakası olmayan insanlar Ermeniler ile ilgili oyunlar yapabiliyorlar. Anlatabiliyor muyum çünkü o diğeri için. Şuradan şöyle bir şey söyleyebilirim baskın, egemen olan kültür ve halk için , “diğeri olmak” daha konforlu, çünkü diyor ki Kürt yapmasın bunu zaten, ermeni yapmasın. Diğeri yapsın çünkü onun için daha konforlu alan oluyor. Sizin yapmanız onun için bir tehlike alanı gibi görüyor. İktidar sizi, din gibi, tırnak içerisinde öteki olan her şeyi kendisi için bir tehlike alanı olarak görüyor ama bizim de bu işleri yaparken bunları sorgulamamız gerekiyor, tabi ki ben bunu sorarken, bütün arkadaşlarıma ya da bütün bu anlamda iş yapan grupları için içerisine koymuyorum ama temsiliyet sorgulamaları önemli bir şey. Bunu yaparken nereden ele aldığınız, neyi nasıl beslediğiniz ve gerçekten o halkın, doğu kültürünün temsiliyetini hangi bağlamda güçlendirdiğiniz ve nasıl gösterdiğiniz önemli. Şimdi İstanbul’a bakıyoruz, şu an daha çok işte diyelim ki Van’dan Diyarbakır’dan, Batman’dan gelip burada oynanan Kürtçe oyunları görebiliyoruz. İstanbul’da Kürtçe tiyatro yapan bir iki topluluk var ama oyun sayısı çok az. Halbuki biz yedi yıl boyunca İstanbul’da haftanın üç günü Kürtçe oyunlar oynuyorduk ama artık bir sahnemiz yok, göçebe bir grup haline dönüştük. Koşullarımız da artık çok sınırlandı. Tabi ki yılmadık, ayrı bir şey. Şimdi Köln’de bir şubemiz var, Batman’da Divan Akademi diye bir akademi açtık. Ermeniler ile ilgili böyle bir durumdan bahsetmek ise mümkün değil; o yüzden vurgulamak istedim Osmanlıdan günümüze kadar belirleyici olan bir tiyatro sonrasında pasifize edildiği için yok. Ama işte bir film izlediğimiz zaman üzülmüyoruz, bir fonda izlediğimiz zaman vicdan rahatlamasına dönüşüyor. O yüzden temsiliyetleri önemsiyorum. Temsil edilenin hakkaniyetli bir yerde temsil edilmediğini gördüğüm zaman aslında bu temsiliyetlerin sorgulanması gerektiğini düşünüyorum ama bunların sorgulanabileceği bir eleştiri kültürümüz maalesef yok. O eleştirmenlerimiz de yok. Kimse kendi konforunu bozmak istemiyor.

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştiriler yaptı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

Birçok alanda aslında kendi hegemonyalarını kurabildiler yani düşünsenize şu an sokak röportajları oluyor. Sokak röportajları olduğu zaman mesela belediye başkanına diyebiliyorlar bu sizin suçunuz, bu ekonominin hali nedir diyorlar. Yani kimin yönettiğinin, ekonomiyle kimin ilgilendiğinin, hangi partinin başta olduğunun, iktidar olduğunun farkında değil. Sanki böyle gerçekten ülkece herkes pasifize edilmiş, bir illüzyona uğramış ve böyle bir sarmalın içerisinde gidip geliyor. Çok ilginç bir döneme denk geldik. Gerçekten insan bazen hayret edebiliyor. Sanırım bu noktada birçok kesimden istedikleri şeyi alabildiler. Ama dokunamadıkları ve alamadıkları mecra, daha sanatın içerisinde ve sanatla uğraşan kesimden oldu. Tabi ki orayla bağ kuranlar var ya da kendilerini bir yere kanalize edip oradan bir sanat anlayışına gidenler de var ama ne kadar sanat oldu, olur onu bilmiyorum. Bir şeyin propagandasını yapmak, bir şeyleri ajite ederek yapmak sanat mıdır, değil midir? Ulusların kuruluş aşamasında sanat bilindiği üzere aracı olarak kullanır. Ama yıl 2024 artık bu yüzyılda hala sanat bu minvalde kullanılıyorsa bence sıkıntılı. Doğal olarak birçok kurum iktidar yöneticilerinin elinde ve aslında onlar da daha çok kimi üretimlerle bir sanat perspektifi oluşturmaya çalışıyorlar ama sanat oradan oluşmuyor işte. Öyle olduğunda sanatın o bağımsız olma mevzusunu, sanatın muhalif olabilme arzusunu, sanatın eleştirel olabilme durumunu ortadan kaldırılıyorsunuz ve sanatı, bir yere tabi tutuyorsunuz. Örneğin, devlet tiyatrosu, bir repertuarı var, bunu belirleyenler var, belirlerken de birtakım argümanları var. Niye onu yaptıklarını biliyoruz ama hani biz orada çok daha başka bir oyun izleyemeyeceğimizi de biliyoruz.

-Ama olmadı, tutmadı. Nejat Birecik'in genel müdür olduğu dönemde sadece yerli oyunlarla sahne açacağız dendi, istendi ama olmadı.

Olmadı ama neden, çünkü yapmak istedikleri oyunlarda da yerli üretimde de kendi yapmak istedikleri şeyi yaptırmak istediler. Onları yazmak istediler, yazarlara yazdırmak istediler. Yönetmenlere böyle yönet dediler belki de; bilmiyorum açıkçası ama bildiğim şey bize bu yıllarda oyunlar yazın denildiği. Biraz da sipariş anlayacağınız. Kitleleri etkileyen en önemli faktörlerden

biridir sanatken, sanatı sadece araç olarak görmek onu değersizleştiriyor. Mesela pandemide hiç kimsenin umurunda olmadı sanat ve sanatçılar. Oysa Almanya'ya baktığımızda, o dönem Angela Merkel başbakanı, Merkel dokuz kere sanatçılara destekte bulundu. Ama Türkiye'de bin lira gibi bir destekte bulunuldu, onun için de sanatçı olduğunu ispatla dediler. Bin lira için sen neyin ispatını bekliyorsun bu insanlardan. Şuradan şunu göster, bunu ispatla falan gibi bir sürü prosedüre boğuldu insanlar. Oradan anlıyorsunuz ki bu, oturmuş bir kültür değil; yarım kalmış, arada kalmış bir kültür ve oturmamış hatta daha muhafazakâr çevre için hiç yok. Yine de iktidar için araçtır bu. Kendi devletleşme unsurunun araçlarının ayaklarını sağlamlaştırmak için kullanılan bir şeydir. Sonra tabii ki kısmi olarak bu sağlandıktan sonra sanat biraz daha rahat bırakıldı. Oradan tabii ki birtakım kişiler, ideolojik olarak kendilerini bir partiye yakın hissediyorlarsa oranın olanaklarını kullanıp, işte gidip belediyelerde oynayabildiler ya da festivallere katılabildiler. Ama bu sadece böyle olmamalı, liyakat dediğimiz şeyi hem bir taraftan tartışıp hem de bir taraftan bu kadar mustarip olmak da buraya özgü. Var olan üretimle değerlendirmeniz gerekiyor bir şeyleri. Kişilere çok fazla takılmamak gerekiyor. İktidara yakın mecradan da belki çok iyi üretimler çıkacak, bilmiyoruz ama henüz görmedik. Fakat öyle tek bir bakışla yapılsa oradan sağlam bir sanatsal yapı çıkmaz. Benim dediğim şey o. Çünkü sanatın muhalif olma durumu, özgün olma durumu, yaratıcı olma durumu, harekete geçiriyor olma durumu, o farklılıkları kendi içinde barındırma durumunu, böylesi muhafazakâr bir kafayla yapamazsınız. Doğal olarak sadece öteki türlü şu oluyor, o dönemin işte insanları eğer zaten daha popülist bir yerden bir şey yapmak istiyorlarsa ve birazcık da maalesef yine ekonomik olarak sıkışmışlarsa bir tarafa angaje olmaya çalışıyorlar ya da daha fazla görünür olmak için iktidarların fikirleri doğrultusunda ilerliyorlar ya da ideolojilerini kendi sanatsal üretimlerine yansıtmaya çalışıyorlar. Halbuki buradan ne kadar bağımsız olarak sanat yapabilirsen sanat o kadar güçlü olabilir. Biz o zaman sanattan bahsedebiliriz. Bir yerlere bağlı olarak bağlı yapılan sanat şu ana kadar neyi değiştirmiştir ki. İşte Ranciere'in de dediği gibi, bir şeyden ne kadar uzaklaşırsan, o kadar politikleşirsin, mesafe aldıkça aslında o şeye bakıp o kadar politikleşebilirsin ama içerisindeyken zaten bunu yapamazsın.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

İşin sendikal tarafı daha farklı oluyor. Sendika tarafında bir taraftan çocuk oyuncularsettelerse onların hakları, onların oyuncu koçları ile çalışmaları ya da onlar giyinip soyunurken yanlarında birilerinin olması, işte ebeveynlerinden birinin olması gibi konular da var. Oyuncular sendikası bunları tamamen dert edinen bir sendika. Oyunculardan, çocuk oyunculardan tutun da diğerlerine kadar, diğerlerini biraz önce zaten saymıştım. Benim söylemek istediğim asıl şey, sanatsal hakların eğitimin içerisine katılması gerekliliğidir. Yani bu, ilkokulda başlanılabilecek bir süreç. Mesela toplumsal cinsiyet ile ilgili, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili meseleler de bence böyle, ilkokulda ders olarak verilmeli, oradan başlanmalı. Bu sizin hayata bakışınızı etkileyebilecek kendi varlığınızı daha güçlü kılacak bir gereklilik. Yani neyin sizin hakkınız olduğunu, neye göre hareket ettiğinizi, sınırlarınızın ne olduğunu karşı tarafın sınırlarının ne olduğunu bilmek yani bunu oradan başlatmak bence çok önemli. Biz, sanatı sadece ilkokulda resim yapma, müzik dersi alma gibi görüyoruz. Halbuki öyle bir şey değil. Bazen de ebeveynler bütün o hayatları boyunca yapamadıkları şeyleri çocuklarına yüklemeye çalışıyorlar. Resme de gönderiyorlar, müziği de gitsin, baleye de gitsin, dramaya da gitsin istiyorlar. Oysaki çocuğa o kadar yüklenirsen çocuk bir süre sonra oradan uzak kalır, aslında onun neye ihtiyacı olduğunu bulmak lazım. Yaratıcı drama çalışmalarıyla neyi daha fazla istediğini ya da hangi alanda daha iyi olacağına dair yönelik çalışmaların yetkin birileri tarafından verilmesiyle o çocuğun neye kanalize edilebileceği daha rahat bulunabilir ve oraya kanalize edilebilir. Öteki türlü bir sanat bombardımanına uğrayan çocuk zaten oradan kaçır. Sanatın sanat aracılığıyla keşfedilmesiyle sanat, kültürel durum haline gelebilir, böyle bir kültür kazanılabilir. Öteki türlü çok yapıştırma oluyor, oturmuyor, çok yamalı bohça oluyor. Bunun eğitimi verilmeli, süreç oradan başlamalı. Kültürün özümsemiş yaşam biçimi haline gelmiş formunu ancak o zaman göreceğiz.

BURHAN ŐEŐEN

Türkiye'nin önde gelen müzik gruplarından Grup Gündoğarken'in kurucularından olan Burhan ŐeŐen, 2014 yılından beri Müzik Yorumcuları Meslek Birliği'nin (MÜYORBİR) yönetim kurulu başkanıdır. Grup çalışmalarında dışında solo müzik kariyerini de başarıyla yürüten ŐeŐen, Grup Gündoğarken ile birlikte Levent Kırca ve Ferhan Őensoy gibi duayen isimlerin oyunlarının müziklerini yapmış ve oyunlarında yer almıştır. Çok yönlü mesleki kariyeri içinde radyoculuk, dizi, film ve reklam müziği icracılığı, oyunculuk ve TV programcılığı yapan ŐeŐen, ayrıca çeşitli gazetelerde müzik yazıları yazmaktadır.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Kültür politikasından anladığımız sadece mevcut yönetimin belirlediği bir politikaysa burada sanat üzerinde bir iktidar kurma çabası kaçınılmaz. Ama sanatla ilgili STK'ların hep birlikte oluŐturacaĐı bir politikadan söz ediyorsak bu sefer bizler için olumlu bir durum oluşur. Kültür ve sanat üzerinden

yanlışları düzeltmek ve sanatın iktidar üzerindeki baskısı demeyelim ama etkisi kaçınılmaz olur. Ki bu da hep özlediğimiz bir model değil mi?

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kültürün özelleştirilmesi özellikle küreselleşme masalıyla tam da kılıfına uyduruldu. Sanatçılar eserlerini ortaya çıkarırken belki kendilerini özgür hissediyorlar ama bir süre sonra sponsorlar, festivaller, ödülleri yüzünden ürettikleriyle sunulanın bambaşka değerlere hizmet ettiklerini görüyorlar. Birçoğu bunun farkında bile olmuyor, ki onlar mutlu olanlar. Ama bu farkı gören, kullanıldıklarını hisseden sanatçıların işi zor.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve “şık” bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Kültür endüstrisinin var oluşu bana göre sanata değil sermayeye hizmet etmek. Bu yüzden tam tersi gibi gösterilmeye çalışılsa da sanat emekçileri için sizin de sorunuzda belirttiğiniz gibi “şık bir sömürü” alanı açılıyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK'ların sanatın özerkliğine sağlamadaki yeri nedir?

Müzikle ilgili dernek, vakıf ve meslek birlikleri gibi kurumların ana işlevi sanatın özerkliğinden ziyade teliften doğan hakların korunması, izinsiz kullanımın önüne geçilmesi ve sanatçının mağduriyetinin giderilmesi. Bildiğiniz gibi Anayasa'nın 64.maddesi “Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.” der. Ama bunu yapmaz. Zira Türkiye’de devlet ve hükümet bir potada erimiştir. Gölge etmesinler yeterli bizim için.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Özellikle sanatsal faaliyetlerden söz edebilmek için bir özgürlük ortamı şarttır. Hiçbir yazar, müzisyen, oyuncu, ressam, heykeltıraş yaptıklarının karşılığında ceza alacağı korkusu ile doğru düzgün üretemez. Ama ne yazık ki durum böyle değil. İktidar sanatçıları emir-komuta zinciri içerisine sokamadığı için, biat etmeyen sanatçılara çok öfkeli. Kendi kitlesi de muhafazakâr olduğundan bir özgürlük ortamı yaratmak istese de yaratamaz. Zira seçmeniyle karşı karşıya gelmek istemiyor AKP iktidarı. Bu yüzdendir ki aylar öncesinden izinleri alınan konserler festivaller, ırkçı, seksist, dini nedenler yüzünden -valiliklere verilen çok geniş yetkilerin de etkisiyle- etkinliklere kısa bir süre kala iptal ediliyor. Muhafif oyuncuların dizilerde iş bulması imkânsız hale geliyor.

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştirimler yaptı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

AKP'nin kendini eleştirdiği iki alan var. Yerel yönetimler ve de kültür sanat. Sn. Cumhurbaşkanı bugüne kadar sanatçılara "sanatçı müsveddesi", "sefil", "çürük", "sürtük", "çapulcu" gibi ifadeler kullanmakta bir sıkıntı görmedi. Seksen yaşındaki iki duayen oyuncuyu, Metin Akpınar ve Müjdat Gezen'i mahkeme koridorlarında süründürdü. Ama son yerel seçimlerde gördük ki öfkeyle kalkan zararlar oturdular. Devletin en tepesindeki insan sanatçısıyla kavga eder mi? Sn. Cumhurbaşkanı etti ve de bundan geri dönmek istiyor ama gerek kibri gerekse partinin tabanı buna izin vermiyor. Ayrıca kendisine biat edilsin istiyor ama sanatçılar biat etmez. Eğer AKP yönetimi konserlere, sergilere, oyunlara protokol gereği değil de isteyerek gitselerdi sanatçıyla empati kurabileceklerdi ama zaten birçoğu sanat ve sanatçıdan hazmetmiyor. Bunun sonuçlarını önümüzdeki seçimlerde hep beraber göreceğiz.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

Şimdi şöyle bir durum var. Bir defa sosyal devlet değiliz ve de Anayasal hak olan bir sürü özgürlük ve eylem, yasadışı olarak gösterilmeye çalışılıyor. Ve de insanlar açlık sınırındayken, mülteci sorunu almış başını giderken, kira artışlarının önü alınamazken, Türk Lirası her gün değer kaybederken, terörün önüne geçilememişken kültür ve sanata dair devletin yapması gerekenler, en sona atılıyor. Zaten insanlar da haklı olarak önce yeme-içme-barınma sorunlarının giderilmesini bekliyorlar. Bunu bu yüzyılda konuşmak biraz trajikomik ama gerçek. Müzikle ilgili STK'lara gelince... 2014 yılından beri MÜYORBİR'in (Müzik Yorumcuları Meslek Birliği) yönetim kurulu başkanım. Meslek Birlikleri 5846 sayılı yasayla kurulmuş yarı özerk hak arama örgütleridir. İdari ve Mali bakımdan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın denetimine tabiyiz. Telif hakkı, soyut mülkiyet. İnsanlar ev, arsa, tapu, araba gibi somut mülkiyeti biliyorlar ama soyut mülkiyetten haberleri yok. Nasıl araba çalmak hırsızlıksa, izinsiz bir şarkıyı kullanmak da hırsızlık. Ayrıca biz öldükten 70 sene sonra şarkılarımız kamuya mal olacak. Yani ev gibi, arsa gibi torunlarımızın torunlarına kalmayacak. Bunun için eser sahibi ve yorumcuların hakkını onlar hayattayken korumak zorundayız.

ELÇİN POYRAZLAR

2016 yılında İngiltere'nin seçkin derneklerinden Polisiye Yazarlar Birliği'ne (CWA) kabul edilen Elçin Poyrazlar, Türkiye Polisiye Yazarlar Birliği'nin kuruluşunda da yer almıştır. Cumhuriyet, Dünya, Virgül, TimeOut, Huffington Post, Vocativ, BBC gibi medya kuruluşlarında çalışan Poyrazlar, gazetecilik çalışmalarına bugün, Gazete Oksijen'de devam etmektedir. *Gazetecinin Ölümü*, *Kara Muska*, *Mantolu Kadın*, *Çıplak Kalp*, *Kayıp Yüz* ve *Ecel Çiçekleri* isimli kitapların yazarı olan Poyrazlar'ın *Ecel Çiçekleri* romanı, Dünya Gazetesi Kitap Ödülleri'nde 2021 yılının en iyi polisiye romanı ödülünü kazanmıştır.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

2017 yılında Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan 'Siyasi olarak iktidar olmak başka bir şeydir. Sosyal ve kültürel iktidar ise başka bir şeydir. Biz 14 yıldır kesintisiz siyasi iktidardır. Ama hala sosyal ve kültürel iktidarımız konusunda sıkıntılarımız var' ifadelerini kullanmıştı. Bugün iktidarın kültür politikaları 'yerli ve milli sanat' hedefi üstünden ideolojik bir propaganda ve sindirme

mücadelesine denk düşüyor. Medyada, sinemada, bilim ve teknolojide ‘ülkesine ve milletine yabancı zihniyet’ suçlaması üstünden ‘Türklük ve İslam’ benliği dayatılıyor ve bir çeşit kimlik politikası yürütülüyor. Bu anlamda sanatı ve sanatçıyı kontrol etmek, yönetmek, bastırmak, bezdirmek ve sansürlemek bu politikanın araçları haline geliyor. Sorunuzun yanıtı özetle evet, iktidarın yeni mücadele alanı kültürel hegemonya kurmak üstünedir.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kültür ve sanatın ‘işletilebilir’ hale getirilmesi siyasi iktidarların yanı sıra özel şirketlerin de dahil olduğu başka bir müdahale alanı. ‘Evcilleştirilmiş’ ya da belli kalıplarla şekillenmiş sanat hem bir prestij ürünü hem de bir propaganda aracı olarak ‘işe yarıyor’. Burada en son düşünülen elbette sanatın kendisi ve emekçisi. Sanat bir meta olarak binlerce taklidiyle seri üretime, sanatçı ise kullanılabilir ucuz işgücüne dönüşüyor. Sanat ne siyaset ne de ticaretin bir parçasıdır. Kendi başına politik ve bağımsızdır. Bu özelliklerini yitirince sanat olmaktan çıkar.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve “şık” bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Bu kaynağın nereden geldiğine ve koşulluluğuna bağlı bir durum. Belli iktidar ve sermaye odakları kendi çıkarları için fon sağlıyor mu ya da sanatçıyı nereye kadar destekliyor ona bakmak gerekli. Sanatçıların belli durumlarda desteklenmesi kaçınılmaz çünkü sanat doğası gereği hedefini para kazanmak üstüne kurmaz. İşte o dinamiklerde sanatçının ne kadar bağımsız olduğu ve ne denli kendini ifade edebildiği önem kazanıyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK’ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Örgütlenme ve siyasi duruş açısından sanatçılar için fayda sağlayabilir. Ancak özerkliklerini sağlama konusunda kültür politikalarından bağımsız hareket edebilirler mi emin değilim. Bu kası oluşturmak oldukça zaman ve emek alacak.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Elbette değil. Aksine Türkiye’de tek ideoloji, tek din, tek millet üstünden bir sanat anlayışı dayatması var. ‘Yerlilik’ tanımını kullanarak geniş çaplı bir dışlama söz konusu.

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştirel yapıtı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

Çünkü sanat birikim üstüne oluşur ve evrenseldir. Belli kalıplara ve dogmalara sokuğunuz her şey siyasetin adi bir aracı olmaktan öteye gidemez. Bugün devlet televizyonlarındaki dizilere, filmlere baktığınızda nostaljik bir ideolojik güzelleme ve siyasi propaganda görürsünüz. Bunu aile tanımı, kadının yeri, erkeğin rolü, devletin kim olduğu ve halkın ona hizmet etmesi gerektiği mesajlarıyla kendi evinizin salonunda bire bir yaşarsınız. Türkiye bugün George Orwell’in 1984’ünü ekranda bizzat yaşıyor.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

Ne yazık ki bu tür bir kamu hizmeti yok ve sosyal devlet çoktan başka bir sisteme dönüştü. Meslek birliklerinin bir baskı ve ses çıkarma aracı olarak sanatçının yanında olması özellikle bu dönemde daha da önemli. Güçlü bir sivil toplum güçlü bir demokrasinin ilk koşuludur. Her şeye rağmen ifade hakkından ve direnişten vazgeçmemek gerekiyor.

HAYRİ ERDOĞAN

Gayesi, umudu büyütme olan Yordam Kitabevi'nin kurucularından olan Hayri Erdoğan, yayınevi kurulmadan önce farklı bir yayınevinde 16 yıl boyunca yayın yönetmenliği ve editörlük yapmıştır. Ticari kaygılar etrafında hareket etmeyen ve toplumsal mücadele ile iç içe geçmiş bir yayınevinin yayın yönetmenliğini üstlenen Erdoğan, yayıncılık sektöründe yaşanan ekonomik ve politik sorunlara karşı kurulan Yayıncılar Kooperatifi'nin (YAYKOOP) de yönetim kurulu üyesidir.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Bunu amaçladıkları kesin ama başardıkları tartışmalı. İktidar, kültür ve sanat alanını İslamcı, Türkçü, şoven bir renge bezemek için elinden geleni yapıyor. Kaynak aktarıyor, muhalif olanı devlet kurumlarından, akademiye dışlıyor. Kültür-sanat alanındaki girişim ve projelere, kendi ideolojisine yakınlık ölçütüyle yaklaşıyor. İlerici çabaları destekten yoksun bırakıyor.

Ancak yine de istediği sonuçları alamıyor. Aydınlanmacı, ilerici, sol değerler, kültür-sanat alanının ana rengi olmaya devam ediyor. Sabahattin Ali'nin, Nzım Hikmet'in, Yaşar Kemal'in eserlerinin hl yüzbinlerce satması, bunun önemli göstergelerinden biri.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aslında karşı karşıya olduğumuz asıl tehlike, "kültürün özelleştirilmesi"nden ziyade, kültürün iktidar sultasına alınmaya, ödül ve ceza yöntemiyle iktidarın hizmetine sokulmaya çalışılması. Elbette ilkesel olarak beklediğimiz, devletin kültür sanata daha çok kaynak ayırması ve bunu kamusal bir hizmet olarak sunması, sanat ve kültür insanlarının emeğini de hakkaniyetli bir şekilde cretlendirmesidir. Ama görüyoruz ki, mevcut haliyle, nitelik ölçüt olmaktan çıkarılmış, öteki devlet kurumları gibi bu alan da "arpalık" haline getirilmiştir; sanatçının özgürlüğü ve yaratıcılığından ise kesinlikle söz edilemez. Bu durumda, ilerici kültür-sanatın devlet dışında bir üretim kanalı aramasını meşru görmek zorundayız. Başka bir ifadeyle, iktidarın tekeline aldığı kültür-sanat kurumlarında yarattığı boğucu ortam ve yetersiz istihdam, ilerici kültür-sanat girişimlerinin "zel" nitelikte olmasını dayatıyor bir ölçüde. Devletten beklenen, ayırım yapmadan nitelikli kültür-sanat faaliyetlerini desteklemek, halka ulaştırılması için ortam ve araç yaratmaktır. Bugün pek çok sanat topluluğu, bu destekten yoksun olduğu için deta can ekişmektedir. Bu durumun ağır yükünü de bu alanın emekçileri, çalışanları çekiyor. Pandemi dönemindeki müzisyen intiharları, bunun çarpıcı bir örneğidir.

Tabii bir de sermaye gruplarının kültür ve sanat alanındaki etkinliklerini görüyoruz. Sermaye sınıfı –o da bir kesimi sadece–, kültür ve sanata belli bir kaynak ayırıyor. Böylece, büyük krlarının küçük bir kısmını, imajlarını düzeltmek, markalarını tanıtmaq, varlıklarını meşrulaştırmak için kullanıyorlar. Bunu, hem "sponsorluklar" yoluyla hem de doğrudan müze, galeri, orkestra, kültür merkezi vb. kurarak yapıyorlar. Sermayenin sanat alanına nüfuz etmesi, kategorik olarak karşı durulması gereken bir durum olsa da, sanat ortamının iktidar eliyle milliyetçi-muhafazakâr-İslamcı bir dayatmayla yüz yüze bırakılmış olması, kültür-sanat insanlarını sermayenin sanat organizasyonları içinde yer almaya mecbur bırakıyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK'ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Çok sınırlıdır. Kültür-sanat alanındaki örgütlerin etkisi, gücüyle orantılı olacaktır doğallıkla. Örgütlenme zayıf olduğu için, kültür-sanat alanındaki ilke ve normların oluşması ve yerleşmesindeki rolleri çok sınırlı kalıyor. Böyle olunca da kuralsız, düzensiz, güçlü olanın borusunun öttüğü bir durumla karşılaşyoruz.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Hükümetin bir yapmak istedikleri, bir de yapmak zorunda kaldıkları var. Y yapmak istedikleri, kültür-sanat alanında “hegemonya kurmak”, devletin olanaklarıyla milliyetçi-muhafazakâr-İslamcı ideolojileri topluma hâkim kılmaktır. Yanı sıra, merkezî iktidar ve yerel yönetimlerin kaynaklarıyla semirttiği vakıflara bu alanda önemli bir rol vermektir. Bu anlamda yaptıkları, “yeter” artık!

Hükümetin bir de yapmak zorunda kaldıkları var. Politikalarına yön veren ilkeleri, sanat-kültür alanını güdümlerine almak olsa da, Türkiye'deki gelişkin kültür-sanat ortamı, hükümeti, istemediği şeyleri de yapmak zorunda bırakıyor. Kantarın topuzunu daha fazla kaçırmamak için, “her kesime destek veriyoruz” diyebilmek için, hoşuna gitmeyen kültür-sanat faaliyetlerine de belli ölçülerde destek vermek zorunda kalıyor. Örneğin Kültür Bakanlığı, ilerici bir filme de destek veriyor veya İslamcı-muhafazakâr yayınevleri kadar olmasa da halk kütüphaneleri için ilerici yayınevlerinden de belli miktarda kitap satın alıyor. Yine aynı şekilde ilerici bir tiyatro topluluğuna da destek veriyor. Ne var ki, bu destek çok yetersizdir. Kültür-sanat üretimine ve bu ürünlerin halka ulaştırılmasına daha çok kaynak ayrılmalıdır. Kültür ve sanat ürünlerine erişim, bir yurttaşlık hakkıdır. Bunun gereği, hem kültür ve sanatın üretimi için gerekli ortamı ve olanakları yaratmak, hem de halkın bu ürünlere erişimini sağlamaktır.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

Sorunuza yayıncılık alanıyla sınırlı bir yanıt verebilirim ancak. Süresiz ve süreli yayıncılık ürünleri, yani kitaplar ve dergiler, temel ihtiyaçlar arasındadır. Bu ihtiyacı, bir gazetenin sloganı çok iyi formüle etmişti: “Bir ekmek, bir gazete”! Kitap da ekmek gibi temel bir ihtiyaçtır. Bu temel ihtiyacın karşılanması, devletin sosyal görevleri kapsamında olmalıdır.

Ne var ki, bugün küçük, orta ve büyük ölçekli özel kuruluşlar eliyle gerçekleştirilen kitap üretimi, tümüyle dışa bağımlıdır (Eskiden devletin kâğıt fabrikaları vardı, arsa fiyatının altında bir parayla özelleştirildiler). Kitap üretimi için gerekli tüm hammaddeler dövizle temin edilebiliyor. Hal böyle olunca, kitap “pahalı” bir ürüne dönüşüyor. Evine ekmek götürmekte zorlanan insanın kitap satın almasını beklemek gerçekçi olmaz.

Artık “pahalı” bir ürüne dönüşmüş olan kitabın halk açısından ulaşılır olabilmesi, ancak devletin desteğiyle mümkün. Bunun için yapılabilecek çok şey var. Birkaçını sıralarsak: 1)Kütüphane sayısı çoğaltılmalı, kütüphanelerdeki kitap çeşidi ve adeti artırılmalı, kütüphane ihtiyaçlarını karşılamak için yayınevlerinden düzenli kitap temin edilmeli; 2)Kitap üretiminin dışa bağımlılıktan kaynaklanan maliyet artışları devletçe sübvansede edilmeli, böylece kitap maliyetleri düşürülmüş, kitap fiyatlarının görece ucuzlaması sağlanmış olacaktır; 3)Kitap satış ve dağıtım kanallarına hâkim olan büyük dağıtım-satış şirketlerinin yayınevlerinden aldıkları iskonto oranlarının azaltılarak standart hale getirilmesi ve kitap satış fiyatlarının sabitleştirilmesi için kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır; 4) Kitap ve dergilere yönelik yasaklama ve sansüre son verilmelidir.

Üyesi olduğum Yayıncılar Kooperatifi (Yaykoop), yukarıdaki talepler de içinde olmak üzere, kitabın hak ettiği değeri görmesi, kitap üretim ve dağıtım sürecinde yer alan paydaşlar arasındaki ilişkilerin hakkaniyetli bir temele oturması için çaba sarf etmektedir.

MURAT KOCA

Senaryo yazarlığına 2006 yılında başlayan Murat Koca, senaryo ve diyalog yazarları mesleklerine sahip çıkmak ve telif haklarını savunmak için oluşturulmuş, Senaryo ve Diyalog Yazarı Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği (SENARİSTBİR) üyesidir. Senaristliğe *Karagömrük Yanıyor* isimli TV dizisi ile adım atan Koca, *Kamyon*, *Bir Bulut Olsam*, *Gönülçelen*, *Reis*, *Her Sevda Bir Veda*, *Kurtlar Vadisi Pusu*, *Kurtlar Vadisi Vatan*, *Nöbet*, *Kızım Nerede*, *Keskin Bıçak* ve *Yalnız Kurt* gibi ses getirmiş birçok projenin senaristliğini üstlenmişti.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Kültür politikaları aracılığıyla sanat üzerinde iktidar kurulmak istendiğini fakat bunun mümkün olamayacağını düşünüyorum. İktidarın kendi hedefleri doğrultusunda belirlediği politikaların etkisinde gelişen “sanatsal” faaliyetlerden söz edilebilir. Bu toplumda dönüşüm olmasa bile değişime sebep olabilir, bu değişim de “sanat” üzerinde baskı yaratabilir. Bu geçici

tkanmalara yol açabilir. Sanat bunları aşar, aşmıştır. Sanat özü gereği devrimcidir ve iktidar tahakkümüne girmez.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sosyolojik açıdan bakınca, olumlu sonuçlar beklenebilir. Önceki sorunun parantezinde düşünelim; iktidarın (devletin) belirlediği bir kültür politikası yerine özgür bir sanat ortamı, en genel açıdan baktığımızda, emeğin ve emekçinin yararınadır. Öyle olmalıdır. Ama günümüz koşullarında “kültürün özelleştirilmesinin” doğrudan çok sert ekonomik sonuçları var. Bu ortamda emek, sanat üretiminden bağımsız sadece ekonomik bir “girdi-çıkıtı” olarak yazılıyor hesap cetveline. Sanata “sekiz iş saatinde üretilen meta” olarak bakan sistem, çıkan ürünü alırken, ürünü ortaya çıkaran emeği “tüketiyor”.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve “şık” bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Bağımsız ve güçlü kılmadığı tartışma götürmez ama bunu sanat alanına özel bir durum gibi düşünmemek gerek. Yaşadığımız kapital düzeni her sektörde “şık” sömürü alanları açmaya muktedir. Sanat da bunun için sonsuz olanaklar sunar. Bunun karşısında durmanın yolu sanat emekçisinin örgütlenmesidir. Türkiye’de bir sinema-televizyon-dizi sektöründen bahsedilir. Finansal açıdan ülke ekonomisinde çok ciddi bir yer kapladığı açık. Ancak, bu büyük güce rağmen bir “sektör”den değil olsa “piyasa”dan bahsedebiliriz. Çünkü sanat emekçileri çoğunlukla örgütsüz, sendikası ve birçok haktan mahrum. Ortaya çıkarılan ürün ile ilgili telif hakları, birçok sanat dalında hala çözüm bekleyen büyük bir sorun olarak ortada duruyor.

-Sendika, kooperatif ya da STK’ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Vazgeçilmez ve zorunludur. Sanat emekçisi, hak ettiğini alamadığı sürece sanat bir sömürü alanı olmaktan çıkamaz. Günümüz modern dünyasında çok büyük bir ekonomi yaratan sanat üretiminde yer alan emekçilerin, piyasa çalışanı değil sektör çalışanı olmaları, hak örgütlenmesiyle mümkündür.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Hiçbir iktidarın-hükümetin, gerçekçi-yeterli sanat politikası üretebileceğini düşünmüyorum.

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarlara dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştiriler yaptı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

Herhangi bir siyasi partinin sanat alanındaki başarısıyla ya da başarısızlığıyla ilgilenmiyorum. Onları ilgilendirir. İlk soruya verdiğim cevaba atıfla sanat, siyaset ya da parti falan tanımaz. Kendi yolunda yürür. Birileri ona yol çizmeye çalışır ama su akar yolunu bulur. İktidar kısa vadede bazı etkiler yapabilir. Bir rüzgardır gelir geçer.

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

Soruda bahsi geçen anayasa maddelerinin anlamı benim için “devletin sanata ulaşımına engel olmaması” ile özetlenebilir. Yunus Emre’yi Anadolu insanına devlet ya da sanat sendikası tanıtmadı. Kendi örgütüm adına konuşmam ama bir senaryo yazarı olarak şunu söyleyebilirim: Devlet-iktidar, sanat ve kültür üzerinde “gölge etmesin başka ihsan istemez”. Yazan el, okuyan göze ulaşır.

ONUR GAZDAĞ

2008 yılında kurduğu Fareler Tiyatrosu'nda Genel Sanat Yönetmenliği görevini devam ettirmekte olan ve 2020 yılından itibaren de kurucuları arasında yer aldığı Aralık Sahne'de de aynı görevde bulunan Onur Gazdağ, Tiyatromuz Yaşasın İnisyatifi yürütme kurulu ve Ankara Tiyatro Kooperatifi yönetim kurulu üyesidir. Madonna Kürk Mantolu, Sırça Hayvan Koleksiyonu, Levha, Köprüdekiler, Oyuncakçı, Yüzleşme, Puro ile Leyla isimli oyunlarda oyuncu, yazar ve yönetmen olarak yer alan ve Direklerarası Seyirci Ödülü sahibi olan Gazdağ, bu sezon Miss Margarida Yöntemi oyunuyla seyirciyle buluşmakta ve tek kişilik oyunda interaktif tiyatronun başarılı bir örneğini sergilemektedir.

-Kültür politikalarının sanat üzerinde bir iktidar kurduğunu düşünüyor musunuz?

Yaşadığımız ülkede uzun süredir sürdürülebilir bir şekilde kültür politikaları oluşturulduğuna çok tanık olamadığımı söyleyebilirim. Popülizmin hayatın birçok alanında egemen olmasıyla birlikte gerek merkezi yönetim gerek

yerel yönetimler gerekse özel sektör politikalarını bunun üzerinden şekillendirmeye devam ediyor. Kendi kitlelerini rahatsız edecek, yeni bir fikrin veya sözün söylenebileceği, kar getiremeyecek, daha fazla bir kitleye hitabı olmayan çalışmaların çoğunlukla dışlandığı ve hatta kimi zaman engellendiği bir dönemde olduğumuzu düşünüyorum. Bu durum yıllar içerisinde kültür – sanat emekçilerinin ana akım dediğimiz işlere yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Kısacası dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ülkemiz sanatçılarının ne yazık ki azımsanamayacak kısmı da bu kurulan iktidarla dünyaya gelmiş, eserlerini bu baskıda sergilemeye alışmış ve başka bir yolun da mümkünlüğü konusunda bir inanca sahip olmadan yaşamlarını sürdürmektedirler.

-Kültürün özelleştirilmesinin sanat emeğine ve emekçisine yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sanatçı ile alımlayıcı arasına konan her aracı var oluş sebebiyle beklenen etki de iletişimde farklılıklara, eksikliklere veya fazlalıklara sebep olacaktır. Özellikle sanayi devrimi sonrası hızlı üreten, hızlı tüketen bir dünyada birçok sanat organizasyonu da kendini bu bant sisteminin içinde bulmuştur. Daha önceleri de bir soylunun, bir liderin himayesinde gerçekleşen sanat için kapitalizmle uzlaşma içinde olmak ona kendini daha da özgürleşmiş hissettirmiştir. Sanat emekçileri de bugün kendini konumlandığı bir yer bulamamaktadır. Örneğin ülkemizin mevcut yasaları ve anladığımız kadarıyla da gelecekteki hedefleri de bu konumlandırmayı kültür endüstrisinin bir parçası olmanın dışına çıkartmamıştır. Bir eser üretiminde kolektif bir üretim seçeneği dururken işçi-patron ilişkisine geçmeye zorlanmıştır. Bu da beraberinde birçok geriye gidişi getirmiştir. Örneğin bir tiyatro sahnesi açmak isterseniz şehrin soylulaşan taraflarını tercih ederseniz çünkü orada daha fazla tiyatro seyircisine ulaşabileceğinizi düşünürsünüz. Bu da beraberinde kent haritasında kültürel-ekonomik sınırların daha da kalınlaşmasını getirir ve şehir merkezleri çöker. Sanatçı olarak da artık belki de sizden, alımlayıcınızdan uzak bir yerde sanatınızı icra etmeye çalışırsınız.

-Kültür endüstrisinin müzeler, bienaller, festivaller, fuarlar, galeriler ve müzayedeler etrafında işler hale gelmesi, sizce gayri maddi, esnek ve güvencesiz bir emek rejimi içinde var olmaya çalışan sanat emekçileri için yeni ve “şık” bir sömürü alanı mı açıyor yoksa onları bağımsız ve güçlü mü kılıyor?

Bağımsız kılmadığına eminim. Her yapıyı incelerken şuna dikkat ediyorum. Bu yapı içerisinde amatör bir sanatçı bir profesyonelle ne kadar denk tutuluyor

veya ilk eserlerini sergileyecek olan bir sanatçı tecrübe hiyerarşisine, ünlü olma kotasına takılıyor mu? Sürdürülebilir bir politikada akıllıca olan amatörü, yeni olanı desteklemek ve bir alan yaratmaktır. Fakat anlık faydacılıkla, kar-zarar dengesiyle çoğunlukla bundan vazgeçildiğini görüyorum.

-Sendika, kooperatif ya da STK'ların sanatın özerkliğini sağlamadaki yeri nedir?

Büyük bir etkisi olduğuna şahidim. Özellikle tiyatro alanındaki örgütlenmelerin çeşitliliği ve alandaki tecrübesi bu konuda oldukça yol almamıza sebep oldu. Özerklik kısmında gidiş yolunda farklılıklar oluşabiliyor. Kimi örgütlenmeler burjuvanın desteğini ararken, kimi devlet tarafından yapılacak düzenlemelerle sanatın ve sanatçının sübvansede edilmesi gerektiğini düşünüyor. Her iki ayrımda da kısmi özerkliğini kaybetme tehlikesiyle karşılaştığı oluyor. Bütün bunlara rağmen şunu diyebilirim ki karşılaştığımız birçok engelde yan yana durabilmeyi başardık. Herhangi bir sansürde, haksızlıkta, işten çıkarmalarda neredeyse tüm tiyatro emekçileri sesimizi, sözümüzü esirgemedik.

-Türkiye özelinde hükümetin resmi kültür-sanat politikaları, kültürel gelişim ve farklı sanat idealleri için yeterli mi?

Bırakın yeterli olmasını varlığından bile şüpheliyim. Aynı cümleyi eğitim, sağlık gibi daha temel görülen alanlarda da söyleyebilirim. Mevcudiyetini muhafaza etme gayreti uzun süreli politikalara izin vermez. Yarın bambaşka bir sistemle, anlık değişimlerle karşılaşma ihtimalimizi hepimizin tecrübeleri yükseltiyor. O nedenle yıllar içerisinde geliştirmek için atıldığı söylenen adımların bugün bizi onlarca yıl geriye götürdüğünü hepimiz biliyoruz. Komşu ülkelerdeki sanat faaliyetlerine baktığımızda sınırlarımızın içinin nasıl çoraklaştığını fark ederiz. Bu da süreğen bir politikanın olmayışının en büyük göstergesi.

-Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları dönemi boyunca başta parti lideri olmak üzere çeşitli kademelerden parti mensubu bireyler, partinin kültürel hegemonyayı sağlayamadığına dair çeşitli özeleştiriler yaptı. İktidarın kendi kültürel hegemonyasını oluşturamamasının sebebini neye bağlıyorsunuz? Bu bağlamda, devlet eliyle yürütülen ya da desteklenen sanat faaliyetlerinin kapsayıcı ya da dışlayıcı bir yapıda olduğu söylenebilir mi?

Sanatın gerçekte kurduğu ilişkinin başkılığı hep dikkatimi çekmiştir. Geçmiş ve geleceğe taşıdığı sorumluluk onu sanat eseri yapar. Binlerce yıldır çeşitli erklerle desteklenen veya baskılanan sanat yılların süzgeci sayesinde bize iyiyi, doğruyu, güzeli bırakmıştır. Hakikat arayışımızda bizi yolumuzdan edecek her söz unutulmuştur. Sappho'nun şiirlerinin kimlerce yasaklandığını bilmeyiz ama bugün bize yarım kalan şiirlerinin dışında 2500 yılı aşkın bir sansürü de anlatır Sappho. Elbette her iktidar gibi mevcut iktidar da yetkileri dahilinde kapsayıcı ya da destekleyici adımlar atacak. Asıl soru yetkileri ne olacak ve bu aşamada bizler neler yapıyoruz?

-Devletin hem sanatçının ve sanat eserinin korunmasına yönelik olan hem de bir kamu hizmeti olarak yurttaşların kültürel yaşama katılımını, erişimini sağlamaya yönelik yükümlülükleri, anayasanın çeşitli maddelerinde belirtilmiştir. Sosyal devlet olmanın bu gerekliliğinin ve bir kamu hizmeti olarak devletin yurttaşların sanata erişim hakkını sağlaması ve korumasının, kültürel politikalar ve uygulamalarda, sizce bir karşılığı var mı? Bir baskı ve çıkar grubu olarak sendikanızın/kooperatifinizin/meslek birliğinizin ilgili hakların edinilmesine dair talep, öneri ve eylemleri nelerdir?

Bir önceki sorudan devam ediyoruz o halde. Ne yazık ki birçok alanda bir karşılık göremiyoruz. Bugün ülkemizde bir sanatçının hayatını devam ettirebilmesi ve aynı zamanda sanatsal üretimini geliştirebilmesi neredeyse imkânsız. Yetki ve sorumluluklar keyfi ve anlık uygulamalarla değişebiliyor. Özellikle kültürel alan göz ardı edilen, önemsenmeyen bir yerde tutuluyor. Yıllar içerisinde birilerinin yaptığı, birilerinin takip edebildiği bir biçim kazandı. Alımlayıcı olmadığı zaman sanat doğamaz. Dolayısıyla çalışmalar sürekli ve çok yönlü yapılmalı. Şehrin planlanmasından, medya çalışmalarına, sanat emekçilerinin haklarından, erişilebilirliğine kadar atılacak çok adım var. Aksi takdirde aynılaşan, sürekli tüketen, tükettiğini hayatıyla bütünleştirememiş bir toplumla yaşamaya alışmamız lazım. Eğer bütün politikalar bunu oluşturmaya yönelikse o halde çok başarılı. Yüzyıllar sonra da bu dönemi sanatçılar böyle anlatırlar.